

Психологічний аналіз проблеми сугестії в концепції В.М. Бехтерева

Сергій Ніколаєнко,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Української академії банківської справи

В статті розглядаються різні аспекти проблеми сугестії в концепції В.М. Бехтерева. Показано, що підхід до психіки як цілісної, динамічної, біполярної структури, що функціонує в різноманітних режимах в єдності модальностей «Я» та «Не-Я», дозволив автору розкрити сутність навіювання, психологічні механізми підвищення навіюваності, психологічну структуру сугестивного впливу.

I. Структурно-функційна модель психіки в концепції В.М. Бехтерева.

В концепції В.М. Бехтерева [1-6] психіка розглядається як цілісна, динамічна, біполярна структура, що функціонує в різноманітних режимах в єдності модальностей «Я» та «Не-Я».

У якості модальності «Я» в біполярній структурі цілісної психіки виступає «особиста свідомість» («Я» суб'єкта), а в якості модальності «Не-Я» - «сфера психічної діяльності» («психічна сфера»), по відношенню до якої реалізується активність «Я» [3, с. 20].

В структурі «Не-Я» («сфері психічної діяльності») В.М. Бехтерев виокремлює, насамперед, такі когнітивні процеси та явища як мислення, уяву, пам'ять. В межах вивчення проблеми сугестії особливу роль в структурі «сфери психічної діяльності» автор відводить процесу сприймання.

Базовою функцією «особистої свідомості» («Я» суб'єкта) в біполярній структурі психіки є здійснення рефлексивно-регулятивної активності по відношенню до психічних явищ, що складають зміст «сфери психічної діяльності». Рефлексивно-регулятивна активність «Я» реалізується у формах

цілепокладання («визначення цілей довільних дій»), внутрішнього діалогу («критики та переробки матеріалу, що сприймається»), вольової активності («волі»), довільної уваги («вольової уваги») [3, с. 20]. В.М. Бехтерев відзначає: «Особиста свідомість, чи так зване «я», за допомогою волі та уваги виявляє суттєвий вплив на сприймання нами зовнішніх вражень; вона також регулює хід наших уявлень та визначає виконання наших довільних дій. Все, що належить до сфери психічної діяльності, за допомогою особистої свідомості зазвичай підвергається нами більшій чи меншій критиці та переробці, сприяючи розвитку наших поглядів та переконань» [3, с. 20]. Отже, сутність активності «Я» полягає в тому, що вона реалізується в формах «самоусвідомлення та критичної переробки матеріалу, що сприймається» [3, с. 24].

Рефлексивно-регулятивна активність модальності «Я» («особистої свідомості») по відношенню до модальності «Не-Я» («сфери психічної діяльності») обов'язково дисоціює та поляризує останню на дві функційно-динамічні взаємозумовлені сфери: з одного боку – рефлексивну сферу («сферу особистої свідомості»), а з іншого – арефлексивну сферу («сферу загальної свідомості (підсвідомості)»). Зрозуміло, що певні психічні явища, які складають зміст «сфери психічної діяльності», можуть тимчасово ставати як рефлексивними, так і арефлексивними, а, отже, потрапляти то до «сфери особистої свідомості», то до «сфери загальної свідомості (підсвідомості)».

При характеристиці функціонування *рефлексивної сфери* («сфери особистої свідомості») в структурі «сфери психічної діяльності» В.М. Бехтерев відзначає: «Усе, що входить до сфери особистої свідомості, вступає у співвідношення з нашим «я»... та знаходиться у строгій відповідності та підпорядкованості «я» суб'єкта, ... що служить вираженню єдності особистості» [3, с. 21].

При характеристиці функціонування *арефлексивної сфери* («сфери загальної свідомості (підсвідомості)») в структурі «сфери психічної діяльності» В.М. Бехтерев підкреслює, що підсвідомість «є в певній мірі незалежною від

особистої свідомості, завдяки чому все, що входить до сфери загальної свідомості, не може бути нами *довільно* вводиться у сферу особистої свідомості» [3, с. 19].

На основі наведеної моделі психіки як цілісної, динамічної, біполярної структури, що функціонує в єдності модальностей «Я» та «Не-Я», В.М. Бехтеревим розрізняються *базові режими функціонування психіки*. В залежності від специфіки рівнево-дисоціативної активності «Я» («особистої свідомості») по відношенню до модальності «Не-Я» («сфері психічної діяльності») автор відрізняє наступні режими функціонування цілісної психіки: 1) режим нормального стану свідомості (НСС); 2) режим зміненого стану свідомості (ЗСС); 3) режим проміжного стану свідомості (ПСС).

При функціонуванні цілісної психіки як біполярної структури *в режимі НСС* рефлексивно-регуляторна активність модальності «Я» знаходиться на стабільно високому рівні, а тому в структурі модальності «Не-Я» («сфері психічної діяльності»), з одного боку, стійко домінує функціонування рефлексивної сфери («сфери особистої свідомості»), а з другого – в підлеглому становищі знаходиться функціонування арефлексивної сфери («сфери загальної свідомості (підсвідомості»).

Саме тому в режимі НСС рефлексивно-регуляторна активність «Я» контролює більшість актуально функціонуючих когнітивних процесів. В.М. Бехтерев, наприклад, підкреслює, що в активному (рефлексивному) сприйманні «обов'язково бере участь «я» суб'єкта, яке спрямовує увагу відповідно до ходу нашого мислення та оточуючих умов» [3, с. 18]. При характеристиці рефлексивної активності мислення В.М. Бехтерев відзначає, що «результатом активного сприймання є робота нашої думки, що приводить до вироблення більш чи менш стійких переконань» [3, с. 18]. Аналізуючи довільну пам'ять В.М. Бехтерев, наголошує, що активно сприйняті та усвідомлені ідеї в будь-який момент за бажанням «Я» можуть бути актуалізовані в пам'яті [3, с. 18].

Таким чином, в режимі НСС у реципієнта по відношенню до інформаційного повідомлення (впливу) комунікатора *домінує функціонування рефлексивного каналу сприйняття та переробки інформації.*

При функціонуванні цілісної психіки як біполярної структури *в режимі ЗСС* рефлексивно-регуляторна активність модальності «Я» знаходиться на стабільно низькому рівні, а тому в модальності «Не-Я», з одного боку, стійко домінує функціонування арефлексивної сфери («сфери загальної свідомості»), а з іншого – у підлеглому становищі знаходиться функціонування рефлексивної сфери («сфери особистої свідомості»).

Характеризуючи функціонування цілісної психіки в режимі ЗСС (гіпнотичному трансі), В.М. Бехтерев відзначає, що гіпноз є модифікацією («зміненням») нормального стану свідомості, в якому ми спостерігаємо у об'єкта гіпнозу, з одного боку, більше чи менше засипання «я», а з іншого – функціонування «сфери загальної свідомості (підсвідомості)» незалежно від «сфери особистої свідомості» [3, с. 30]. Вказаний режим функціонування психіки гіпнотика не виключає можливості його комунікації з гіпнотизером. При цьому «навіювання, що здійснюються останнім, входять в психічну сферу безпосередньо та незалежно від особистої свідомості об'єкта гіпнозу, тобто в обхід його «я» [с. 30].

Таким чином, в режимі ЗСС у гіпнотика по відношенню до інформаційного повідомлення (впливу) гіпнотизера *домінує функціонування арефлексивного каналу сприйняття та переробки інформації.*

При функціонуванні цілісної психіки як біполярної структури *в режимі ПСС* у суб'єкта в межах сприймання спостерігається дисоціація високого та низького рівнів рефлексивно-регуляторної активності «Я».

В.М. Бехтерев підкреслює, що «крім активного сприймання багато що з оточуючого середовища ми сприймаємо пасивно, без будь-якої участі нашого «я»...» [3, с. 18]. Автор відзначає, що в стані розсіяності, коли вольову увагу зайнято роботою, розширюється сфера функціонування «загальної свідомості».

В такому випадку «зовнішні уявлення потрапляють в психічну сферу повз нашу особисту свідомість, а, отже, повз наше «я» [3, с. 20].

В.М. Бехтерев показав, що у сугеренда по відношенню до *різноманітних* компонентів *одного й того ж* інформаційного повідомлення (впливу) сугестора *одночасно* можуть розгортатися як *високий* (активний, рефлексивний), так і *низький* (пасивний, арефлексивний) рівні рефлексивно-регуляторної активності «Я».

Дисоціація рівнів рефлексивно-регуляторної активності модальності «Я» зумовлює динамічне переструктурування функціональної активності модальності «Не-Я». При цьому в структурі модальності «Не-Я», з одного боку, розширюється діапазон арефлексивних психічних явищ та інформаційних впливів, які потрапляють до «сфери загальної свідомості (підсвідомості)», а з іншого – звужується діапазон рефлексивних психічних явищ та інформаційних впливів, які потрапляють до «сфери особистої свідомості». Іншими словами, цілий ряд інформаційних компонентів впливу сугестора при їх сприйманні сугерендом переходять з категорії рефлексивних до категорії арефлексивних психічних явищ.

Таким чином, в режимі ПСС у сугеренда відбувається *дисоціація* та наступне *паралельне функціонування* як *рефлексивного*, так і *арефлексивного каналів* сприймання та переробки *різноманітних* компонентів *одного й того ж* інформаційного повідомлення (впливу) сугестора.

II. Психологічні механізми підвищення сугестивності суб'єкта в концепції В.М. Бехтерева. Підхід В.М. Бехтерева до психіки як цілісної, динамічної, біполярної структури, що функціонує в єдності модальностей «Я» та «Не-Я», дозволив йому виокремити ті психологічні механізми, які забезпечують підвищення сугестивності у сугеренда. Автор відзначає, що «сутність навіювання полягає не в тих чи інших його зовнішніх характеристиках, а в особливому відношенні навіяних ідей до «я» суб'єкта під час сприймання навіюваних ідей та їх здійснення» [3, с. 18]. Далі В.М. Бехтерев підкреслює, що при пасивному сприйманні, без будь-якої участі уваги, цілий

ряд ідей проникає безпосередньо до сфери загальної свідомості повз наше «я» [3, с. 19].

Таким чином, *сутність навіювання* полягає у тому, що певні «ідеї» сугестора проникають до сфери «загальної свідомості» («підсвідомості») сугеренда через його арефлексивний (у момент впливу сугестора) канал прийому та переробки інформації, повз його «особисту свідомість» («Я») та, відповідно, повз рефлексивний канал прийому й переробки інформації.

Арефлексивний канал прийому та переробки сугерендом інформації, що йде від сугестора, має наступну *спрямованість*: від «пасивного сприймання впливів сугестора» - до «входження ідей сугестора до сфери загальної свідомості (підсвідомості) сугеренда». В *структурі* даного каналу виокремлюються, з одного боку, *параметри та форми активності «Я»* («відсутність цілепокладання»; «розсіяна або пасивна увага до впливу сугестора»; «віра сугеренда у сугестора»; «відсутність внутрішнього діалогу з критичної переробки впливу сугестора»), а з іншого – *параметри та форми функціонування модальності «Не-Я»* («пасивне сприймання»; «некритичне мислення»; «мимовільна пам'ять»; мимовільна ідеодинаміка у сфері «загальної свідомості» та «сфері психічної діяльності» у цілому).

Отже, *підвищена сугестивність* є пов'язаною з актуалізацією та поширенням діапазону функціонування в психіці сугеренда арефлексивного (по відношенню до впливів сугестора) каналу прийому та переробки інформації.

Найбільш виражено функціонування арефлексивного каналу прийому та переробки інформації виявляється в таких режимах функціонування цілісної психіки суб'єкта як ПСС (проміжний стан свідомості) та ЗСС (змінений стан свідомості). Тому, як в режимі ПСС, так і в режимі ЗСС спостерігається *стан підвищеної сугестивності суб'єкта* (сугеренда).

Цілеспрямований *перевід* функціонування цілісної психіки з режиму НСС (нормального стану свідомості) у режими ПСС та ЗСС дозволяє говорити про *підвищення сугестивності у суб'єкта* (сугеренда). При цьому у режимі ПСС відбувається *короткочасне*, а в режимі ЗСС – *довгочасне* підвищення

сугестивності сугеренда. Це пов'язано з відносною тривалістю та стійкістю функціонування у сугеренда в режимах ПСС та ЗСС арефлексивного каналу прийому та переробки інформації.

В.М. Бехтерев виокремлює особистісну та ситуативну сугестивність суб'єктів. Характеризуючи *особистісну сугестивність* суб'єктів, автор відзначає: «Уся особливість цих людей полягає в тому, що вони дозволяють вторгнутися у власну свідомість чужій ідеї, залишаючись пасивними, без втручання власним «я» в сутність та критику цієї ідеї...» [3, с. 31]. Іншими словами, довгочасне функціонування психіки в режимі ПСС є у таких суб'єктів особистісною властивістю. *Ситуативна сугестивність* суб'єкта є пов'язаною з переводом функціонування його психіки з режиму НСС в режимі ПСС та ЗСС на нетривалий час.

В.М. Бехтерев також приділяє увагу факторам підвищення сугестивності сугеренда. При цьому автор виокремлює, з одного боку, індивідуально-психологічні, а з іншого – соціально-психологічні фактори підвищення сугестивності сугеренда.

До *індивідуально-психологічних* факторів підвищення сугестивності сугеренда В.М. Бехтерев відносить, насамперед, віру сугеренда в авторитет сугестора та метод навіювання, а також трансформацію уваги сугеренда з активної форми у пасивну.

Підкреслюючи значення *віри* в підвищенні сугестивності суб'єкта, В.М. Бехтерев пише: «Віра взагалі відіграє надзвичайну роль як фактор, що сприяє навіюванню» [3, с. 37]. Розвиваючи дану ідею, автор відзначає, що «особи, по відношенню до яких здійснюється процес навіювання, можуть вірити в магічну силу слів сугестора, а тому і не виявляють ніякої психічної протидії та пасивно підкорюються» [3, с. 32]. Таким чином, «воля ... паралізується вірою у силу навіювання» [3, с. 22].

Значуща роль *трансформації уваги* з активної форми у пасивну при підвищенні навіюваності сугеренда пояснюється тим, що увага та воля, за В.М. Бехтеревим, є провідними формами активності «Я» («особистої свідомості»).

Автор відзначає: «Особиста свідомість, чи так зване «я», за допомогою волі та уваги виявляє суттєвий вплив на сприймання нами зовнішніх вражень; вона також регулює хід наших уявлень та визначає виконання наших довільних дій» [3, с. 20]. Трансформація рівнів уваги відбувається в континуумі: «вольова (довільна, концентрована) увага» - «розсіяна (послаблена, деконцентрована) увага» - «невольова (мимовільна, пасивна) увага».

До *соціально-психологічних* факторів підвищення навіюваності сугеренда В.М. Бехтерев відносить авторитет лідерів й ватажків та соціально-психологічні впливи на індивідів у суспільних групах. Відзначаючи *роль лідера, ватажка* у підвищенні навіюваності сугеренда, який знаходиться у групі або натовпі, автор пише: «В більшості випадків натовпу потрібні, зазвичай, ватажки, які інстинктивно відчують значення та силу натовпу та керують їм ... швидше силою навіювання, ніж свідомим переконанням» [3, с. 138]. При цьому «навіювання, здійснене героєм, вождем, господарем моменту приймається натовпом та передається від людини людині, доки всяка голова не закрутиться, всякий розум не замується» [3, с. 138].

Значному підвищенню навіюваності сугеренда, який знаходиться у групі або натовпі, сприяють, за В.М. Бехтеревим, такі соціально-психологічні фактори як *взаємонаслідування* та *взаємоіндукція емоційних станів* (емоційне зараження). Аналізуючи роль взаємонаслідування та взаємоіндукції емоційних станів при підвищенні навіюваності індивіда у групі або натовпі, В.М. Бехтерев відзначає, що «роль вказаних факторів у соціальних умовах не перебільшена, адже завдяки їм встановлюються взаєностосунки між людьми та досягається колективне об'єднання, тобто завдяки їм стає можливим утворення колективу людей або групової особистості» [1, с. 222].

Таким чином, взаємонаслідування та емоційне зараження підвищують навіюваність індивідів в складі соціальної групи та роблять їх більш сприйнятливими до наступних сугестивних впливів лідерів, ватажків, вождів.

III. Психологічна структура сугестивного впливу в концепції В.М. Бехтерева. В концепції В.М. Бехтерева чітко виокремлюються наступні

структурні елементи процесу сугестивного впливу: 1) етап встановлення рапорту між сугестором та сугерендом; 2) етап підвищення навіюваності сугеренда; 3) етап внесення в «загальну свідомість (підсвідомість)» сугеренда «ідей» сугестора; 4) етап ідеодинаміки навіяних ідей в «психічній сфері» сугеренда; 5) етап впливу ідеодинаміки навіяних ідей на різноманітні аспекти життєдіяльності сугеренда.

Етап встановлення рапорту між сугестором та сугерендом. В.М. Бехтерев вказує на необхідність пізнання сугестором психологічних особливостей сугеренда та встановлення між ними на цій основі рапорту (продуктивного сугестивного альянсу). Автор підкреслює наступні аспекти рапорту.

По-перше, сугестор має враховувати те, «в якій мірі ... навіювання знаходиться в протиріччі з ідеями, схильностями та переконаннями людини, яка є об'єктом навіювання» [3, с. 29]. За відсутністю подібних протиріччів навіювання діє надійно та ефективно. Навпаки, при зустрічі з сильною особистістю, яка має протилежні погляди, навіювання може виявитися ненадійним та неефективним.

По-друге, сугестор може спиратися на віру сугеренда в авторитет в сугестора та можливості методу сугестії. В.М. Бехтерев, наприклад, відзначає: «Віра взагалі відіграє надзвичайну роль як фактор, що сприяє навіюванню» [3, с. 37]. Але автор також підкреслює, що «далеко не усі люди сліпо вірять в могутність того чи іншого лікаря по відношенню до власної хвороби, а тому і психічний вплив лікаря на своїх пацієнтів буває неоднаковим» [3, с. 40].

По-третє, В.М. Бехтерев вказує на необхідність врахування особистісного рівня навіюваності сугеренда. З одного боку, є категорія суб'єктів зі стабільно високим рівнем активності «я», що піддають критиці та переробці більшість спрямованих на них впливів [3, с. 20]. З іншого боку, є особистості, для яких нормальний стан свідомості являє такі ж сприятливі умови для навіювання, як і гіпноз. «Уся особливість цих людей полягає в тому, що вони дозволяють

вторгнутися у власну свідомість чужій ідеї, залишаючись пасивними, без втручання власним «я» в сутність та критику цієї ідеї...» [3, с. 31].

Таким чином, пізнання та врахування сугестором переконань, поглядів, віри, особистісного рівня навіюваності сугеренда є необхідною умовою встановлення між ними рапорту як необхідного елементу в структурі сугестивного впливу.

Етап підвищення навіюваності сугеренда. Вище було показано, що підвищення навіюваності у сугеренда В.М. Бехтерев пов'язує з розширенням діапазону функціонування арефлексивного каналу прийому та переробки інформації в структурі цілісної психіки. Це зумовлює трансформацію функціонування психіки з режиму НСС у режими ПСС чи ЗСС. Для підвищення навіюваності можуть бути актуалізовані як соціально-психологічні, так і індивідуально-психологічні фактори.

В.М. Бехтерев розкриває також *базовий психологічний механізм*, який забезпечує у сугеренда дисоціацію високого та низького рівнів рефлексивно-регуляторної активності «Я» та відповідний перевід функціонування психіки з режиму НСС в режим ПСС. Автор відзначає, що, з одного боку, *висока* рефлексивно-регуляторна активність «Я» у *формі довільної уваги* має бути сконцентрована на *одній частині* компонентів інформаційного повідомлення (впливу) сугестора, що зумовлюватиме формування рефлексивного каналу сприймання та дозволить даним компонентам впливу потрапити до «сфери особистої свідомості». З іншого боку, *низька* рефлексивно-регуляторна активність «Я» у *формі мимовільної («послабленої», «розсіяної») уваги* має бути сконцентрована на *другій частині* компонентів *того ж самого* інформаційного повідомлення (впливу) сугестора, що зумовлюватиме формування арефлексивного каналу сприймання сугеренда та дозволить даним компонентам впливу безконтрольно потрапити до «сфери загальної свідомості (підсвідомості)».

В.М. Бехтерев показав, що при переводі функціонування цілісної психіки з режиму НСС у режим ПСС можуть, наприклад, використовуватися наступні

способи дисоціації уваги сугеренда: 1) в момент сугестивного впливу його увага може бути сконцентрована на іншій думці, яка відволікає його від навіюваної ідеї [3, с. 18]; 2) в момент сугестивного впливу його увага може бути розсіяна на декілька об'єктів сприймання, що робить її послабленою [3, с. 18]; 3) в момент сугестивного впливу вольова увага сугеренда може бути подавлена «шляхом постійних заяв одного й того ж роду або одразу авторитарним наказом» [3, с. 27].

Таким чином, при формуванні такого режиму функціонування психіки як ПСС відбувається наступне: «В стані розсіяності, коли наше «я» чимось зайняте або його відволікають в певному напрямку, ми отримуємо стан, сприятливий для навіювання...» [3, с. 32].

При переводі функціонування цілісної психіки з режиму ПСС у режим ЗСС виникає стан гіпнотичного трансу. В.М. Бехтерев трактує гіпноз «як викликане певними прийомами видозмінення звичайного сну» [3, с. 28]. В зв'язку з цим різноманітні стимули та дії гіпнотизера, що викликають навіяний сон, використовуються у формуванні стану гіпнотичного трансу.

Важливою особливістю навіяного сну є підвищення навіюваності сугеренда. При цьому реалізація навіяних ідей та станів відбувається без активної критичної переробки сприйнятого матеріалу. Завдяки більшому чи меншому «засипанню» «Я» «у загіпнотизованого наступає особливий стан пасивності, чому навіювання і діє на нього так подавляючи» [3, с. 30]. В.М. Бехтерев підкреслює, що «гіпноз являє для нас глибокий інтерес не з одного тільки практичного боку, але й у відношенні вивчення питання про найбільш сприятливі умови навіювання» [3, с. 29].

Таким чином, комунікативний вплив сугестора набуває властивостей навіювання у тому випадку, якщо воно здійснюється через арефлексивний (в момент впливу сугестора) канал прийому та переробки інформації сугеренда. Розширення діапазону функціонування арефлексивного каналу прийому та переробки інформації в структурі психіки сугеренда призводить до трансформації режимів функціонування психіки (з режиму НСС у режими ПСС

або ЗСС). Тому, як в режимі ПСС, так і в режимі ЗСС спостерігається стан підвищеної сугестивності сугеренда.

Етап внесення в «загальну свідомість (підсвідомість)» сугеренда «ідей» сугестора. В.М. Бехтерев вказує, що для навіювання характерним є не тільки сам спосіб впливу на психічну сферу, але й результат цього впливу. Тому «під словом «навіювання» ми розуміємо не тільки досягнутий результат в психічній сфері даної особи, але й в певній мірі той спосіб, що призвів до цього результату» [3, с. 23].

Автор підкреслює аспект *безпосередності* навіювання, адже «скрізь воно впливає не шляхом логічного переконання, а безпосередньо діє на психічну сферу, повз сферу особистої свідомості..., завдяки чому відбувається справжнє внесення ідеї, почуття, емоції, того чи іншого психофізичного стану» [3, с. 23].

Характеризуючи *форми* навіяних «ідей», автор виділяє мовний вплив та конкретно-образне уявлення [6, с. 163]. При цьому в структурі мовних впливів виокремлюються, з одного боку, вербальні форми (накази, поради, побажання), а з іншого – невербальні форми (емоційність та виразність мови, жестикулювання та міміка) [6, с. 166].

Етап ідеодинаміки навіяних «ідей» в «психічній сфері» сугеренда. В.М. Бехтерев також характеризує особливості ідеодинаміки навіяних «ідей» в «психічній сфері» сугеренда.

По-перше, автор показує характер впливу неусвідомлюваних навіяних ідей на рефлексивну «сферу особистої свідомості»: «Закріплюючись в тих глибинах душі, які нерідко називали та називають несвідомими або підсвідомими, ... ці навіювання в подальшому входять самі по собі в сферу особистої свідомості та, не будучи впізнаними як навіювання іншої особи, підкорюють собі особисту свідомість в більшій чи меншій мірі» [3, с. 30].

По-друге, В.М. Бехтерев, вказує на ті психологічні явища, в формі яких навіяні ідеї можуть впливати на «сферу особистої свідомості»: «Інколи враження, сприйняті пасивно, входять потім, завдяки випадковому поєднанню ідей, і в сферу особистої свідомості у вигляді розумового образу... В окремих

випадках цей образ ... виникає у вигляді особливого внутрішнього голосу, який нагадує нав'язливу ідею, або навіть у вигляді сновидінь чи справжньої галюцинації, походження якої зазвичай лежить у сфері продуктів діяльності загальної свідомості» [3, с. 19].

По-третє, вчений характеризує обмеження можливостей контролю «сфери особистої свідомості» по відношенню до «сфери загальної свідомості». З цього приводу В.М. Бехтерев пише, що «все, що входить до сфери загальної свідомості не може бути нами *довільно* вводиться в сферу особистої свідомості» [3, с. 19]. Автор також відзначає: «Проникаючи у свідомість без активної участі «я» суб'єкта, навіювання залишається поза сферою особистої свідомості, завдяки чому всі наступні його впливи відбуваються без контролю «я» і без відповідної затримки» [3, с. 21].

Етап впливу ідеодинаміки нав'язних ідей на різноманітні аспекти життєдіяльності сугеренда. В концепції В.М. Бехтерева проаналізований вплив ідеодинаміки нав'язних ідей на наступні аспекти життєдіяльності сугеренда: 1) вплив на психосоматику індивіда [4]; 2) вплив на психодинаміку в сфері психічної діяльності індивіда [6]; 3) вплив на поведінку та спілкування індивіда [1]; 4) вплив на сенсорну сферу індивіда [3]; 5) вплив на психопатологічні трансформації індивіда [3]; 6) вплив на сферу соціально-психологічних стосунків індивіда [2]; 7) вплив на досягнення стійких особистісних трансформацій індивіда [2]; 8) вплив на відхилення у поведінці людини та виникнення хворобливих звичок [3]; 9) вплив на «чудесні зцілення», індивіда від психічних та психосоматичних хвороб [4] та ін. При цьому найбільш глибокий вплив нав'язних сугестором ідей на життєдіяльність сугеренда спостерігається у останнього в гіпнотичному трансі, адже «у загіпнотизованого настає особливий стан пасивності, завдяки чому навіювання і діє на нього таким підкорюючим чином» [3, с. 30].

Таким чином, в роботах В.М. Бехтерева закладено фундаментальні основи сучасного підходу до проблеми сугестії.

1. Розглядаючи психіку як цілісну, динамічну, біполярну структуру, що функціонує в єдності модальностей «Я» та «Не-Я», автор виділив такі базові режими її функціонування, як нормальний стан свідомості, проміжний стан свідомості, змінений стан свідомості.

2. Автор показав, що підвищення сугестивності пов'язано з актуалізацією та розширенням діапазону функціонування в психіці сугеренда арефлексивного (по відношенню до впливів сугестора) каналу прийому та переробки інформації. При цьому найбільш актуалізованим даний канал є в таких режимах функціонування цілісної психіки, як проміжний стан свідомості або змінений стан свідомості.

3. В психологічній структурі сугестивного впливу виокремлюються наступні елементи: 1) етап встановлення рапорту між сугестором та сугерендом; 2) етап підвищення навіюваності сугеренда; 3) етап внесення в «загальну свідомість (підсвідомість)» сугеренда «ідей» сугестора; 4) етап ієодинаміки навіяних ідей в «психічній сфері» сугеренда; 5) етап впливу ієодинаміки навіяних ідей на різноманітні аспекти життєдіяльності сугеренда.

Література:

1. Бехтерев В.М. Взаимовнушение, взаимоподражание и взаимоиндукция как объединяющие факторы // Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни. – СПб.: «Питер», 2001. – С. 220-243.
2. Бехтерев В.М. Внушение и воспитание // Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни. – СПб.: «Питер», 2001. – С. 171-197.
3. Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни. – СПб.: «Питер», 2001. – 256 с.
4. Бехтерев В.М. Внушения и чудесные исцеления // Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни. – СПб.: «Питер», 2001. – С. 244-254.
5. Бехтерев В.М. Избранные произведения. – М.: «Медгиз», 1954. – 527 с.
6. Бехтерев В.М. Что такое внушение? // Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни. – СПб.: «Питер», 2001. – С. 150-167.